

Тарас Валерійович АФОНІН

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3967-8777>

e-mail: taras.afonin@gmail.com

Мирослав Мирославович КУЗЬМИК

аспірант, Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1542-015X>

e-mail: myroslavkuz1@gmail.com

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У статті розкрито роль та проблематика особливостей вирішення проблем виконання державного бюджету України як важливого чинника забезпечення стабільності фінансової системи держави. Визначено, що вкрай важливим напрямом діяльності державних органів є виконання державного бюджету як основного загальнодержавного фонду централізованих коштів, за допомогою якого держава концентрує певну частину валового внутрішнього продукту та централізовано розподіляє її на розвиток національної економіки, для соціального захисту населення, утримання органів державної влади та управління, а також для оборони країни.

Ключові слова: державний бюджет, дефіцит бюджету, виконання бюджету, бюджетний ризик, дефолт

ВСТУП

Враховуючи те, що державний бюджет України – це основний загальнодержавний фонд централізованих коштів, за допомогою якого держава концентрує певну частину ВВП та централізовано розподіляє її на розвиток національної економіки, для соціального захисту населення, утримання органів державної влади та управління, оборони країни, його важливість важко переоцінити. Проблема виконання державного бюджету полягає не лише в тому, що платити нині ні з чого – а в тім, що зібрані з платників податків гроші далеко не завжди потрапляють за призначенням – до державної казни, а якщо й потрапляють, то подекуди невідомо як потім використовуються. Сучаність є досить непростю для виконання державного бюджету, зокрема, доходи Зведеного бюджету без іноземних грантів у 2022 р. номінально зросли на 3,3 % відносно 2021 р., однак реально скоротилися на 18,6 %. Сумарні доходи бюджету зросли як у номінальному, так і реальному вимірі. Темпи зниження реальних доходів Зведеного бюджету без іноземних грантів були помітно нижчими від темпів падіння реального ВВП у 2022 р. (30,4 % за оцінкою Мінекономіки). Такі розбіжності пояснювалися високими прибутками підприємств у 2021 р. та їх частковим зарахуванням до бюджету 2022 р., відносно швидким відновленням імпорту та позитивним впливом девальвації гривні на надходження від імпорту, неповним відшкодуванням ПДВ, збільшенням грошового забезпечення військовослужбовців і зростанням фонду оплати праці бюджетників (з нарахуваннями) із 9,5% ВВП у 2021 р. до 25,9% у 2022 р. [1].

МЕТА статті – визначення особливостей вирішення проблем виконання державного бюджету України як важливого чинника забезпечення стабільності фінансової системи держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження базується на працях вітчизняних і за-

рубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. Застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

На виконання своїх функцій держава повинна мати достатні грошові фонди. Ці фонди вона формує шляхом перерозподілу ВВП. Найважливішим способом, за коштами якого держава здійснює розподіл та перерозподіл внутрішнього продукту, є Державний бюджет. Через бюджет держави відтворюється вся багатогранна його діяльність та виконання забезпечується його заходів. Державний бюджет ілюструє реальні виробничі відносини, відносини розподілу та перерозподілу, концентрує рух грошової маси як самостійної вартості, яка не пов'язана з рухом товарної маси. Бюджет є важливим економічним держави, за коштами якого забезпечується контроль за станом виробництва загалом. Виконання бюджету визначається як забезпечення своєчасного та повного надходження передбачених законом або рішенням місцевого органу влади доходів до бюджету за кожним джерелом, а також своєчасне надання бюджетних призначень для забезпечення виконання передбачених бюджетом заходів [2].

В умовах досить складної ситуації для України бюджет схильний до суттєвого впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Можливість реалізації таких факторів з певним ступенем ймовірності є бюджетним ризиком здатна вплинути на поточний бюджет і бюджетні планового періоду. Очевидно, що реалізація бюджетних ризиків призводить до зниження рівня стійкості державного бюджету, у зв'язку з чим вкрай важливим стає дослідження бюджетних ризиків, а також визначення ступеня та шляхів їх впливу на стійкість бюджету. Відмітимо, що однозначне визначення бюджетного ризику в чинному законодавстві відсутнє. У науковій сфері його визначають або як ступінь чи ймо-

вірність відхилення параметрів бюджету від планових показників під впливом бюджетних ризиків, або як ймовірність невиконання фінансових планів (бюджету) через порушення регулярності/повноти руху фінансових ресурсів. Бюджетний ризик можна розуміти, як і ступінь відхилення фактичних від планових параметрів бюджету, які можуть бути кількісно обраховані. Важливим параметром виступає інтенсивність впливу, тобто наскільки сильно ризик впливає параметр відповідного бюджету. Вплив може бути реалізовано як будь-яке соціальне, економічне, політичне, технологічне тощо явища, а також особливості самого бюджету та бюджетного процесу. На практиці вплив найчастіше здійснюють вищезгадані явища комплексно. Досить важливим є питання класифікації відповідних ризиків. Їх можна умовно згрупувати на основні та додаткові. До системних можуть бути віднесені: зниження ефективності управління, корупція, форс-мажорні обставини (на поточному етапі розвитку нашої держави) тощо. До допоміжних можна віднести зниження ділової активності, зниження сукупного попиту та пропозиції, збільшення кількості соціального навантаження на бюджет, зростання обсягу умовних зобов'язань, збільшення витрат на обслуговування інфраструктурних проєктів та витрат на функціонування органів влади та інші ризики. Перераховані ризики для виконання державного бюджету не є вичерпними, але їх аналіз дає змогу їх також згрупувати відповідно до сфер їх виникнення: суто економічна та соціальна сфера: до першої виносяться ризики, зумовлені економічною структурою, до іншої – ризики, що спричинені зростанням соціальних зобов'язань та обумовлені абсолютною зміною кількості одержувачів коштів бюджету, а також якістю фінансового управління та планування.

Важливим також є параметр ймовірності реалізації відповідного ризику. Найчастіше така ймовірність залежить від його походження ризику. Так, ризик зниження світових цін на енергоресурси пов'язано зі зміною геополітичної ситуації, динамікою світової економіки та ВВП, специфікою регіонального розвитку, технологічними змінами у виробництві тощо, від об'єктивних світових тенденцій та подій, схильних лише до обмеженого впливу з боку окремих держав та міжнародних організацій. У зв'язку з цим, з метою оцінювання ймовірності реалізації бюджетних ризиків та зниження стійкості бюджету, є доцільним застосування трендових моделей, а також відповідних моделей у зв'язку з циклічними моделями [3, с. 10-11]. Таке оцінювання дасть змогу виявити ймовірність настання шокowego сценарію, а також визначить основні кількісні параметри відповідних показників, на підставі яких можливе оцінювання рівня впливу на параметри бюджету та його стійкість.

Особливо проблемною для нашої держави є проблема дефіциту державного бюджету України. У період кризового стану економіки та соціально-економічної нестабільності в Україні дуже гостро постало питання дефіциту бюджету. Протягом останніх років державний бюджет України стикається з такою великою проблемою як дефіцит, що виникає внаслідок перевищення витрат державного бюджету над доходами. Дефіцит бюджету – це явище майже постійне

для економіки кожної держави. Зокрема, в Україні це явище є хронічним. Для населення наявність дефіциту має опосередковане значення, але бере участь у поверненні залучених покриття дефіциту коштів шляхом сплати податків. Бюджетний дефіцит грає ключову роль у процесах, що руйнують економіку країни, а то й контролюють цю ситуацію. Оскільки покриття бюджетного дефіциту основним джерелом його фінансування є внутрішні та зовнішні запозичення, постає проблема управління державним боргом.

Серед конкретних причин виникнення бюджетної розбалансованості в Україні варто виокремити: неефективний механізм оподаткування суб'єктів господарювання, посилення фіскальної функції податкової системи; невпорядковану систему соціальних та економічних пільг; низьку якість бюджетного планування; нераціональну структуру бюджетних витрат; значний обсяг тіньової економічної діяльності; недосконалість і часту зміну фінансового законодавства тощо [4, с. 84].

Особливо небезпечним є надмірний державний борг і дефіцит платіжного й зовнішньоторговельного балансу, що у сукупності можуть створювати створює ризик дефолту – невиконання країною зобов'язань за державними запозиченнями. Дефолт може призвести до негативних для економіки країни і престижу держави наслідків, зумовлених згоранням інвестицій, збуванням цінних паперів нерезидентами, що спричиняє падіння їхньої вартості й подальше зростання процентних ставок [4, с. 87].

Для уникнення вищезгаданих негативних явищ необхідно: здійснювати ефективну політику з обслуговування державного боргу країни; дефіцит державного бюджету підтримувати на рівні, не вищому за рівень інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету; формувати прогнозні показники дохідної та видаткової частини бюджету всіх рівнів на основі реальних даних; залучені кошти використовувати переважно для цільових державних програм, спрямованих на економічний розвиток [5, с.2].

В ЄС основним засобом скорочення дефіциту є збільшення розміру податків і скорочення видатків, зазвичай соціального спрямування. Наприклад, у Франції уряд нещодавно для скорочення дефіциту збільшив податкове навантаження, посилив боротьбу з шахрайством, ухиленням від сплати податків, а також збільшив податок на додану вартість. Саме тому наступний бюджет Франції передбачав скорочення видатків на утримання центрального апарату держави, систему соціального захисту та підтримки населення, систему медичного страхування та місцеві бюджети. Зі свого боку, німецький уряд для збалансування бюджету здійснював скорочення витрат бюджету на охорону здоров'я, соціальну сферу, захист навколишнього середовища [6].

ВИСНОВКИ

Проблеми виконання державного бюджету України нині спричинені реалізацією низки бюджетних ризиків. У цьому реалізація ризиків впливає як на бюджет окремого бюджетного періоду, а й призводить до структурних змін у складі доходів і видатків бюджету, а й навіть до необхідності здійснення додаткового обсягу державних запозичень. Це означає, що бюджетні ри-

зики надають не лише короткостроковий ефект на збалансованість, а й виявляються в часі, тобто мають ефект, що триває, що призводить до зміни структури бюджету, а значить й його стійкості. Тому вкрай необхідною є подальша формалізація процедур виявлення, оцінювання та вжиття заходів зі зниження бюджетних ризиків державного бюджету. На дефіцит бюджету впливають багато причин, головна з яких – неефективність податкової та фіскальної політики

держави. Через це протягом багатьох років бюджет був дефіцитним, оскільки не вистачало необхідних надходжень для покриття наявних витрат. Перспективним напрямом подальших досліджень у сфері виконання державного бюджету є розроблення на основі причинно-наслідкових зв'язків моделі бюджетного процесу, здатної виявити ризики дефіциту та мінімувати їх вплив на життя суспільства.

Список використаних джерел

1. Виконання бюджету-2022: головні підсумки року. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981_vikonannya_byudzhetu2022_golovni.html
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Відом. Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 57.
3. Бригинец А.А. Правовое обеспечение бюджетной безопасности государства как структурного элемента финансовой безопасности государства. *Legea si Viata*. 2016. № 11/2 (299). С. 9-12.
3. Бюджетна система / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. Тернопіль, 2012. 871 с.
4. Нечаюк І.Б. Основні проблеми подолання бюджетного дефіциту в Україні. *Екон. форум*. 2013. № 4. С. 207–211.
5. Мацедонська Н.В. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 732–735.

References

1. Implementation of the 2022 budget: the main results of the year. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981_vikonannya_byudzhetu2022_golovni.html (in Ukrainian).
2. Budget Code of Ukraine dated July 8, 2010 No. 2456-VI. *News of Verkhovna Rada of Ukraine*. 2010. No. 50–51. Art. 57. (in Ukrainian).
3. Briginets A.A. Legal support of the state's budgetary security as a structural element of the state's financial security. *Legea si Viata*. 2016. No. 11/2 (299). pp. 9-12. (in Russian).
4. The budget system / ed. V.M. Fedosov, S.I. Yurii. Ternopil, 2012. 871 p. (in Ukrainian).
5. Nechaiuk I.B. The main problems of overcoming the budget deficit in Ukraine. *Econ. forum*. 2013. No. 4. pp. 207–211. (in Ukrainian).
6. Matsedonska N.V. Foreign experience in budget deficit management. *Global and national economic problems*. 2015. Issue 3. pp. 732–735. (in Ukrainian).

Taras AFONIN

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3967-8777>
e-mail: taras.afonin@gmail.com

Myroslav KUZMYK

postgraduate student, Open International University of Human Development "Ukraine"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1542-015X>
e-mail: myroslavkuz1@gmail.com

LEGAL PROBLEMS OF EXECUTION OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE

The paper reveals the role and problematics of the peculiarities of solving the problems of the implementation of the state budget of Ukraine as an important factor in ensuring the stability of the state's financial system. It is determined that an extremely important area of activity of state bodies is the implementation of the state budget as the main national fund of centralized funds, with the help of which the state concentrates a certain part of the gross domestic product and centrally distributes it for the development of the national economy, for social protection of the population, maintenance of state authorities and management, as well as for the defense of the country. Implementation of the budget is defined as ensuring the timely and complete receipt of revenues to the budget provided for by law or a decision of the local authority from each source, as well as the timely provision of budget assignments to ensure the implementation of the measures provided for in the budget. In the conditions of a rather difficult situation for our state, the budget is subject to significant influence of internal and external factors. The problem of the deficit of the state budget of Ukraine is especially problematic for our country. During the period of economic crisis and socio-economic instability in Ukraine, the issue of the budget deficit became very acute. In recent years, the state budget of Ukraine has faced such a big problem as the deficit, which arises as a result of the excess of state budget expenditures over revenues. The problems of implementing the state budget of Ukraine at the present time are caused by the realization of a number of budgetary risks. In this case, the implementation of risks affects both the budget of a separate budget period, but also leads to structural changes in the composition of budget revenues and expenditures, and even to the need for an additional volume of state borrowing. Further formalization of the procedures for identifying, evaluating and taking measures to reduce budgetary risks of the state budget is extremely necessary.

Keywords: state budget, budget deficit, implementation of the budget, budgetary risk, default